

Сімейне виховання

План

1. Поняття про сімейне виховання. Функції сімей.
2. Види і типи сімей.
3. Основні завдання родинного виховання.
4. Види і форми роботи учителя з батьками.

Література

1. Волкова Н. П. Педагогіка. 4-те видання, стереотипне: Навчальний посібник / Н.П. Волкова. - К., "Академвидав", 2012. - 616 с.
2. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: Підручник, - К.: Знання-Прес, 2003.
3. Педагогіка: Хрестоматія. — 2-ге вид., стер. Допущено МОН / Уклад. А.І. Кузьмінський. — К., Знання, 2006. — 700 с.
4. Фіцула М. М. Педагогіка. Видання 3-тє, стереотипне: Навчальний посібник і М.М, Фіцула. - К., "Академвидав", 2009. - 560с.

1. Поняття про сімейне виховання.

Сім'я є моделлю суспільства на конкретному історичному етапі розвитку, відображає його моральні та духовні особливості.

Сім'я — невелика соціальна група, до якої входять поєднані шлюбом чоловік і жінка, їх діти (власні або усиновлені), кровні родичі, інші особи, пов'язані родинними зв'язками з подружжям. (Фіцула М.М.)

Сім'я функціонує на основі спільного побуту, економічного, морально-психологічного укладу, виховання дітей, взаємної відповідальності. Вона забезпечує соціалізацію людини, самореалізацію особистості, захист від проблем, сприяє формуванню особистості з усталеною поведінкою.

Життєдіяльність сім'ї реалізується через основні її **функції**:

матеріально-економічну (бюджет сім'ї, організація споживчої діяльності, участь у суспільному виробництві, набуття професії, відновлення втрачених на виробництві сил);

житлово-побутову (забезпеченість житлом, ведення домашнього господарства, організація побуту);

репродуктивну (продовження людського роду);

комунікативну (створення сприятливого сімейного мікроклімату, внутрісімейне спілкування, взаємостосунки сім'ї з мікро- і макросередовищем, контакт із засобами масової інформації, літературою, мистецтвом);

виховну (формування особистості дитини, передача їй соціального досвіду);

релактивну (організація вільного часу та відпочинку).

Сім'я є різновіковим колективом. Структура її багато в чому залежить від звичаїв, культурних і національних традицій, моральних та правових норм.

2. Види і типи сімей.

Сучасні сім'ї різноманітні, і від того, в якій саме живе дитина, залежить, яким змістом наповнюється процес формування її особистості. Умовно сім'ї поділяють на

благополучні та неблагополучні.

Благополучна сім'я — сім'я з високим рівнем внутрісімейної моральності, духовності, координації та кооперації, взаємної підтримки та взаємодопомоги, з раціональними способами вирішення сімейних проблем.

Її благополуччя забезпечується гуманністю у взаєминах, вмінням любити і поважати одне одного. *Важливі такі взаємовідносини:* висока координованість дій при вирішенні внутрісімейних проблем; взаємоповага і взаєморозуміння; коли дитину люблять, але не балують, залучають до сімейної праці, водночас враховують її особисті інтереси та потреби; матеріальна забезпеченість та освітній рівень батьків; поради і особистий приклад батьків. У нормальній сімейній атмосфері дитина росте доброзичливою, гуманною, спокійною та оптимістичною. В неї формуються такі цінні соціальні якості, як доброта, взаємоповага, почуття впевненості.

Неблагополучна сім'я — сім'я, яка через об'єктивні або суб'єктивні причини втратила свої виховні можливості, внаслідок чого в ній виникають несприятливі умови для виховання дитини.

До неблагополучних належать:

- сім'ї, де батьки — алкоголіки, наркомани — ведуть аморальний спосіб життя;
- сім'ї асоціальні. Члени конфліктують з морально- правовими нормами суспільства, схильні до правопорушень;
- сім'ї конфліктні. У них відбуваються постійні конфлікти між батьками, батьками і дітьми, що проявляються у сварках, суперечках, взаємних образах, грубоощах, навіть бійках. У дітей формуються підвищена збудливість, страх, невпевненість у своїх силах. Нестачу позитивних емоцій вони компенсують пошуком їх у вуличних компаніях, бродяжництві, вживанні алкоголю, наркотиків;
- сім'ї неповні. У них дитину виховує один з батьків, переважно матір. Виникають вони здебільшого внаслідок: розлучення подружжя, смерті одного з батьків, позбавлення батьківських прав тощо. У таких сім'ях спілкування з дітьми збіднене, часто вони відчують труднощі побутового характеру, психологічний дискомфорт, тому нерідко їм не вистачає врівноваженості, доброзичливості, натомість виявляють надмірну роздратованість, байдужість;
- сім'ї, зовні благополучні. Систематично припускаються серйозних прорахунків у сімейному вихованні через низьку педагогічну культуру та неосвіченість (сім'ї, де взаємостосунки з дітьми є формальними; відсутня єдність у вимогах до дитини, наявні бездоглядність, надмірна батьківська любов або суворість у вихованні, застосовуються фізичні покарання тощо);
- сім'ї соціального ризику. Це — соціально незахищені сім'ї, які потребують соціальної допомоги та підтримки (малозабезпечені, багатодітні, з дітьми-інвалідами, батьками-інвалідами, неповні). Вони не можуть повноцінно виконувати свої функції внаслідок складних соціальних умов.

Організацію допомоги батькам, якщо вони мають бажання нею скористатися, здійснюють вчитель, школа на основі формування стосунків співробітництва, взаємодопомоги, взаєморозуміння.

Отже, педагогічне середовище розвитку дитини створюється в процесі сімейного виховання, залежить від типу сім'ї. Розуміння цього педагогами сприяє поглибленню зв'язків з нею, пошуку можливостей щодо корекції сімейного виховання, підвищення

педагогічної культури батьків, захисту дитини від несприятливого впливу неблагополучної сім'ї.

Фактори, які впливають на особливості сімей:

1. *Зміна ціннісних орієнтацій дітей і їх батьків.*
2. *Відокремлення молодої сім'ї від родини.*
3. *Зменшення чисельності сім'ї.*
4. *Специфічність соціального укладу в міських та сільських сім'ях.*
5. *Залежність виховання від рівня освіти батьків.*
6. *Вплив соціально-педагогічних умов на самореалізацію.*
7. *Обмеження позитивного впливу соціального оточення дитини.*
8. *Нерозуміння батьками механізмів формування гуманних взаємин з дітьми, їх прагнення до рольової або особистісної позиції.*

Ширшим за сім'ю виховним середовищем є родина (подружжя та інші близькі родичі, які живуть разом).

Родинне виховання — це виховання дітей в родині батьками, родичами, опікунами або особами, які замінюють батьків.

Чесність родини, єдність, наступність, спадкоємність поколінь, родинна і подружня злагода - пріоритети родинного виховання.

3. Основні завдання родинного виховання.

У Концепції національного виховання дітей та молоді (2015 р.) в національній системі освіти наголошується, що родина є основою держави.

Основними завданням сімейного виховання є:

- виховання фізично та морально здорової особистості, забезпечення необхідних соціальних умов для повної реалізації можливостей розвитку дитини, повноцінного психічного та духовного її становлення, формування навичок здорового способу життя;
- засвоєння моральних цінностей та ідеалів, культурних традицій, етичних норм взаємин між близькими людьми та в суспільному оточенні, виховання культури поведінки, а також створення емоційної захищеності тепла, любові, взаєморозуміння, чуйності, доброзичливості;
- забезпечення збереження сімейних традицій, реліквій, прилучення дітей до рідної мови, виховання в них національної свідомості та самосвідомості;
- виховання поваги до законів, прав та свобод людини;
- залучення дитини до Світу знань, виховання поваги до науки, школи, вчителя, розвиток прагнення до освіти та творчого самовдосконалення;
- включення дитини в спільну побутову та господарську діяльність родини, розвиток рис працелюбної особистості формування почуття власності та навичок господарювання;
- статеве виховання дітей, повага до жінки, почуття дружби, кохання;
- формування естетичних смаків та почуттів, а також розвиток внутрішньої свободи, здатності до об'єктивної самооцінки, поваги до себе відповідальності за свої вчинки.

4. Види і форми роботи учителя з батьками.

Школа має дбати про постійний розвиток педагогічних знань батьків, вдаючись до різних методів роботи, найпоширенішими серед яких є:

Педагогічний лекторій. Передбачає надання батькам систематизованих знань з теорії виховання, привернення їх уваги до актуальних проблем виховання з допомогою лекцій, бесід.

Позакласний педагогічний всеобуч. Спрямований на ознайомлення батьків з проблемами виховання дітей різних вікових груп, починаючи роботу з першого класу. Заняття проводять керівники школи.

Університет педагогічних знань. Передбачає більш серйозну підготовку з теорії виховання. Заняття відбуваються у формі лекцій та семінарів. Батьки беруть участь в обговоренні проблем.

Підсумкова річна науково-практична конференція батьків з проблем виховання. Учасники визначають найактуальнішу проблему сімейного виховання («Трудове виховання», «Найкоротший шлях до добра — через прекрасне» тощо), протягом року вивчають її. У виступах батьки підбивають підсумки теоретичних і практичних досліджень, діляться особистим досвідом.

День відчинених дверей. Головна мета — показати роботу школи, привернути увагу батьків до проблем виховання. Вимагає серйозної підготовки: оформлення школи, організації програми свята (концерту, зустрічей у класах, відвідання виставок, спортивних змагань тощо).

Класні батьківські збори. Традиційна форма роботи. Один з варіантів — формування проблемної тематики («Чи можна спізнитися з вихованням у дитини доброти, чуйності?» тощо). Проведенню зборів допомагає заздалегідь складений питальник («Пригадайте, які життєві труднощі загартували Ваш характер, зміцнювали волю», «Охарактеризуйте стан Вашої дитини (мовлення, вчинки, почуття, настрої результати дій), коли вона зустрілася зі справжньою трудностю», «Чи часто Ви спостерігаєте за дитиною під час подолання нею труднощів?», «Які труднощі найчастіше вдається подолати дитині, а які їй не під силу?» та ін.).

Відвідування батьків вдома. Це сприяє налагодженню контактів із сім'єю, з'ясуванню її загальної та педагогічної культури, умов життя учня, консультуванню щодо єдиних вимог до дитини, обговоренню відхилень в її поведінці, вжиттю необхідних заходів щодо їх запобігання, залученню батьків до участі в роботі школи тощо. Відвідувати батьків учнів можна, маючи запрошення від них або домовившись заздалегідь. Несподіваний прихід вчителя викликає ніяковість, збентеження батьків. Під час зустрічі педагог має підкреслити позитивне в дитині, тактовно звернути увагу на недоліки, разом поміркувати над тим, як усунути їх. Дуже важливо створити атмосферу довіри і доброзичливості.

Листування. Передбачає періодичне надсилання батькам листів про успіхи учня в навчанні, старанність, уважність та відповідальність за доручення. Можна повідомити про певні його труднощі, попросити про зустріч. Варто висловити щире подяку за хороше виховання дитини. Лист передають батькам через їх дитину, попередньо ознайомивши її із змістом. Найчастіше листування використовують, коли класний керівник не може зустрітися з батьками вдома або запросити їх до школи.

Консультації батькам. Передбачають надання конкретних рекомендацій, порад з актуальних для батьків питань.

Запрошення батьків до школи. Найчастіше це роблять для конфіденційної розмови про шкільні проблеми дитини (погана поведінка, неуспішність тощо). Під час бесіди важливо дотримуватися педагогічного такту, створити атмосферу довіри. Педагог висловлює свої міркування, відповідає на запитання батьків, надає корисні поради. Необхідно пам'ятати, що надмірне звертання уваги на недоліки учня викликає в батьків неприязнь, насторогу, навіть якщо учитель має рацію.

Тематичні вечори запитань і відповідей. Сприяють глибокому пізнанню методики сімейного виховання. На них запрошують працівників правоохоронних органів, лікарів, психологів, соціальних працівників, фахівці, які опікуються проблемами виховання молоді.

Ознайомлення батьків з психолого-педагогічною літературою. Передбачає відбір і надання рекомендацій щодо психолого-педагогічної, науково-популярної літератури.

Для забезпечення форм і змісту співпраці школи і батьків використовують *усні журнали*. Ефективними є спільні тематичні заходи «дерево родоводу» — зустрічі поколінь; «у сімейному колі» (індивідуальні консультації, зустрічі з лікарями, психологами, юристами); «родинний міст» — зустрічі з батьками та обговорення проблем виховання; «народна світлиця» — звернення до народних традицій у сімейному вихованні; «день добрих справ» — спільна трудова діяльність педагогів, батьків і дітей; «дискусійний клуб» — обговорення проблемних питань виховання; «аукціон ідей сімейного виховання», «батьківський ринг», «дні довіри», «сімейні дні в класі».

Залучення батьків до виховної роботи

Батьківський комітет класу. Створюють з метою демократизації управління виховним процесом, налагодження зворотного зв'язку сім'я — школа, для поточного коригування управлінських рішень, забезпечення єдності педагогічних вимог до учнів, надання допомоги сім'ї у вихованні та навчанні дітей. Діє відповідно з положенням про батьківські комітети загальноосвітніх шкіл. До роботи в ньому залучають найактивніших батьків, авторитетних людей з високою громадянською свідомістю, які виявляють інтерес до справ класу, школи. Їх обирають на батьківських зборах класу. На засіданні батьківського комітету обирають голову, відповідальних за окремі види роботи. Батьківський комітет працює у тісному контакті з класними керівниками.

Загальношкільний батьківський комітет. Обирають на загальношкільних батьківських зборах із представників батьківських комітетів класів. Тоді ж обирають голову батьківського комітету школи, створюють комісії: навчальну, культурно-масової роботи, господарську, трудового виховання і професійної орієнтації, педагогічної пропаганди. Комітет пропонує рішення, які потім обов'язково розглядаються адміністрацією школи.

До сфери його діяльності входять піклування про групи подовженого дня, санітарний стан школи, допомога в ремонті школи, організація літнього відпочинку дітей, їх харчування та ін.

Виконання батьками практичних рекомендацій, прохань. Сприяє підвищенню культури батьків, озброєнню їх педагогічними знаннями і досвідом. Налагодження контактів, спілкування батьків з дітьми, класним керівником у процесі виконання педагогічних рекомендацій сприяє зближенню дітей з батьками.

Адресовані батькам рекомендації, прохання найчастіше стосуються таких

аспектів шкільного життя:

- *проведення безпосередньої роботи з дітьми:* індивідуальної (наставництво, шефство), групової (керівництво гуртком за інтересами);
- *надання організаційної допомоги вчителю:* наприклад, сприяння в проведенні екскурсій (надання транспорту, забезпечення путівками), організація зустрічей з цікавими людьми, комплектування класної бібліотеки, клубу аматорів книги тощо;
- *участі у зміцненні матеріальної бази школи, вирішенні господарських питань* (допомога в обладнанні кабінетів, виготовлення обладнання, приладів, ремонт школи тощо).

Взаємодія з батьками

Дбаючи про ефективну взаємодію з батьками, учитель повинен враховувати важливість таких чинників:

1. Запрошення батьків до співробітництва. Доброзичливість, відкритість у спілкуванні з батьками - перший крок до співпраці з ними.

2. *Дотримання позиції рівноправності.* Об'єднання зусиль учителя та сім'ї школяра можливе за взаємного визнання ними рівноправності. Перший крок має зробити вчитель, оскільки до цього його зобов'язує професійний обов'язок.

3. *Визнання важливості батьків у співпраці.* Учитель повинен завжди наголошувати на важливій ролі батьків у вихованні та розвитку дитини.

4. *Вияв любові, захопленості їх дитиною.* Психологічний контакт із батьками виникає одразу, як тільки вчитель виявляє розуміння дитини, симпатизує їй, бачить позитивні та негативні риси. Батьки, відчувши доброзичливість учителя, більш охоче спілкуються з ним, налаштовуються на співпрацю.

5. *Пошук нових форм співпраці.* Учитель може запропонувати одному з батьків організувати батьківські збори, разом визначивши їх тематику, структуру тощо. Особливо корисний обмін думками з батьками щодо налагодження взаєморозуміння з дітьми.

Вимоги щодо налагодження взаємодії з батьками:

- *використання заходів, спрямованих на підвищення авторитету батьків.* У спілкуванні з батьками слід уникати категоричного тону, який може спровокувати образи, роздратування;
- *довіра до виховних можливостей батьків, підвищення рівня їх педагогічної культури й активності у вихованні;*
- *педагогічний такт, неприпустимість необережного втручання в життя сім'ї.* Класний керівник — особа офіційна, але за специфікою своєї роботи може стати свідком стосунків, які приховуються від сторонніх. Якою б не здавалася йому сім'я, учитель повинен бути тактовним, ввічливим, інформацію про сім'ю використовувати лише для допомоги батькам у вихованні дитини.
- *життєстверджуючий, мажорний настрій при вирішенні проблем виховання, опора на позитивні риси дитини, орієнтація на успішний розвиток особистості.* Формування особистості дитини передбачає подолання труднощів, протиріч у її житті. Важливо, щоб це сприймалося як вияв закономірностей розвитку (нерівномірність, стрибкоподібний характер, причинно-наслідкова обумовленість, вибіркоче ставлення дитини до виховних впливів), тоді складнощі, протиріччя, несподівані результати не викликать розгубленості у педагога.